

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT KIADVÁNYOK

← ————
STUDIA AD ARCHAEOLOGIAM PAZMANIENSIA

HADAK ÚTJÁN

A népvándorláskor
fiatal kutatóinak
XXIX. konferenciája

Budapest, 2019. november 15–16.

Főszerkesztő: Türk Attila

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

MARTIN OPITZ KIADÓ

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 24.2

Bölcészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 4.2

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology (Kiev)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeology (Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Research Group of Early Hungarians of RCH
(Budapest)

„HADAK ÚTJÁN”
A NÉPVÁNDORLÁSKOR
FIATAL KUTATÓINAK
XXIX. KONFERENCIÁJA

Budapest, 2019. november 15–16.

29TH CONFERENCE OF YOUNG SCHOLARS
ON THE MIGRATION PERIOD
Budapest, November 15–16, 2019

Főszerkesztő
Türk Attila

BUDAPEST 2023

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

támogatásával valósult meg

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

A kötet megjelenését a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Információs Hivatal „Tudományos Mecenatúra Pályázat”
MEC_K_21 alprogramja támogatta (MEC_K_141246).

A kötet az Árpád-ház Program támogatásával készült
(IV.1. Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

A kutatás és a kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarorszá-
g és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és
Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Szerkesztők

Jancsik Balázs – Sudár Balázs

Munkatárs

Ambrus Edit

© szerzők

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-615-6388-35-3

HU-ISSN 2064-8162

HU-ISSN 2786-1538

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport –
PPKE BTK Régészettudományi Intézet – Martin Opitz Kiadó

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

HASONLÓ GYÖNGYTÍPUSOK A BOLSIJE TYIGANI TEMETŐBEN ÉS A 10–11. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI GYÖNGYANYAGBAN

SZILÁGYI KATALIN*

Kulcsszavak: *honfoglaló magyarok, 9–11. századi gyöngytípusok, Bolsije Tyigani temető, hasonló gyöngytípusok, Kárpát-medence*

Absztrakt: *A dolgozat a honfoglalás és kora Árpád-kori magyarországi temetők gyöngyanyagának és a Bolsije Tyigani 8. század végi – 10. századi temető (ma Tatár Köztársaság, Oroszországi Föderáció) gyöngyanyagának igen nagyfokú hasonlóságát mutatja ki. Megnevezi, illetve megalkotja a 24 hasonló gyöngytípust, és megadja azoknak a szerző által ismert magyarországi előfordulási helyeit. A típusalkotás a szerző korábbi munkáin alapszik. A két temető gyöngyanyagának összehasonlításakor öt új gyöngytípus is megalkotásra került, valamint kijelöltük a gyöngy kutatás további feladatait. Foglalkozunk a balta alakú gyöngyök problematikájával, valamint egy gyöngyfajtának a honfoglaló magyarokkal való megérkezésével a Kárpát-medencébe.*

Feladatom az, hogy bemutassam a 10–11. századi magyarországi gyöngyanyagban és a 8. század vége – 10. század közélétezhető Bolsije Tyigani-i temető gyöngyanyagában előforduló hasonló gyöngytípusokat. Ezzel a témával már korábban is foglalkoztam, bár csak egy, a honfoglaló magyarokra nagyon jellemző, Bolsije Tyiganiban is előforduló gyöngytípus erejéig.¹

Néhány gyöngyökkel kapcsolatos cikkemre, és különösen a gyöngyök típusmeghatározását tartalmazó *Památky Archeologické* cikkekre többszörösen visszahivatkozom, és az ott megadott irodalomjegyzék tartalmazza e cikk témájának alapvető irodalomjegyzékét is.² Az újabb típusok meghatározása,

és besorolása a gyöngytípusok közé szintén a fent hivatkozott cikk szerint történik, és a típusábrákat is annak megfelelően rajzoltam meg.³

A Bolsije Tyigani temető magyarországiakhoz hasonló gyöngytípusainak megnevezése az *1. táblázat*ban található, melyek rajzait egyrészt jelen sorok szerzőjének 1994-es cikke tartalmazza.⁴ A Bolsije Tyigani temető gyöngyanyaga magyarországiakhoz hasonló típusú darabjainak tanulmányozásakor elkülönített újabb 5 gyöngytípus megnevezését folytatólagosan az *1. táblázat*ba soroltam be. Az 5 új gyöngytípus klasszifikációs és típusábráját a *2. táblázat* tartalmazza. A típusok és a díszítőelemek rajzát az *1. kép 1a–b* mutatja be.

* 1118 Budapest, Szüret u. 27. szilagyikatalin26@gmail.com

¹ SZILÁGYI–NAGY-BALOGH–G. SÓLYMOS 1995. Ez a cikkem eddig Magyarországon csak az interneten, az Academia.edu-n volt olvasható, ill. könyvtárközi kölcsönzéssel elérhető. Jelen cikk megjelenésével egyidejűleg a konferenciakötet egy példányát az Akadémia Régészeti Intézetének ajándékozom.

² SZILÁGYI 1994.

³ Ez a cikk megjelent angol nyelven a BEADS folyóirat 7. számában, ahol szép színes fotók is vannak néhány 10–12. századi magyarországi gyöngysorról, bennük az ebben a cikkben is említett gyöngytípusokról: SZILÁGYI 1995, Pl. VIIIA–VIIID, Pl. IXA–IXD.

⁴ SZILÁGYI 1994, Abb. 1a–b, Abb. 2, Abb. 10, Abb. 19.

1. táblázat. Hasonló gyöngytípusok Magyarországon és Bolsije Tyiganin

1–4.* típusok:	egy- és többtagú, két üvegréteg között aranyfüst	
	egy- és többtagú, két üvegréteg között ezüsfüst	
	egy- és többtagú, két üvegréteg között aranyfólia	
	egy- és többtagú,	sötétkék kadmiumsárga enciánkék
5. típus:	gömb alakú,	sötétkék kadmiumsárga sötétzöld türkizkék
6. típus:	gömb alakú, bordázott,	kadmiumsárga türkizkék színtelen világoskék
7. típus:	lapított gömb alakú,	kadmiumsárga türkizkék fehér világoskék téglavörös
8. típus:	lapított gömb alakú, három szemmel,	zöld alapszínű gyöngyön piros szemek
11. típus:	henger alakú,	sötétkék kadmiumsárga fehér
18. típus:	orsó alakú,	sötétlila piros barnásárga
19. típus:	dinnyemag alakú,	sötétkék
23. típus:	kettős csónkakúp alakú,	sötétkék
26. típus:	lapos téglatest alakú,	sötétkék fehér
29. típus:	korong alakú, sávdíszes millefiori,	sötétkék alapon fehér sávok
30. típus:	négyzetes hasáb alakú,	barna
32. típus:	gyűrű alakú	sötétkék
37. típus:	kásagyöngy,	sötétkék
38. típus:	lecsapott sarkú hasáb alakú,	türkizkék
39. típus:	üvegrudacsából szeletelt,	kadmiumsárga
44. típus:	hatszögű hasáb alakú,	sötétkék zöld
45. típus:	nyolc oldallappal határolt hasáb alakú,	színtelen üveg

56. típus:	gyűrű alakú, bordázott,	sötétkék kadmiumsárga
60. típus:	lapított gömb alakú, két egymást háromszor keresztelő hullámvonal által alkotott mezőben más színű alapon szempillás szemes,	fekete alapon fehér hullámvonal, kadmiumsárga mezőben piros alapon fehér szempillás türkizkék szemekkel
62. típus:	henger alakú, girlanddíszes,	fekete alapon fehér girlanddísz
63. típus:	balta alakú, szekerce forma	gagát
65. típus:	kocka alakú,	téglavörös
66. típus:	bronzhuzalból tekercselt	

Mivel az új 5 gyöngytípusból egy, a 64. típus *lázatban* nem említem, de a 2. táblázatban és az Bolsije Tyiganin nem fordult elő, ezért az 1. táblázatban *1. kép 1a–b*-n feltüntettem azt.⁵

2. táblázat. Az új gyöngytípus klasszifikációs táblázata

Üveggyöngyök			
No.	Típusleírás	Kód	Darabszám
62.	henger alakú, girland díszes	01/068200/20/01	1
63.	balta alakú, szekerce forma	01/380000/24	1
64.	balta alakú, fejsze forma (Bolsije Tyiganin nem fordul elő)	01/390000/14	1
65.	kocka alakú, téglavörös	01/400000/24	2
	kocka alakú, sötétkék	01/400000/11	1
	kocka alakú, fehér	01/400000/01	1
Fémgyöngyök			
66.	bronzhuzalból tekercselt	21/000012	30
Forma (3–4. számjegy)			
38.	balta alakú, szekerce forma		
39.	balta alakú, fejsze forma		
40.	kocka alakú		
Technológia (7–8. számjegy)			
12.	bronzhuzalból tekercselt		
Szín (9–10, 11–12, 13–14, ... számjegy)			
24.	téglavörös		
Díszítés (5–6. számjegy)			
80–90.	82	Girlanddísz, inkrusztált	
	83	Girlanddísz, benyomott, plasztikus	

⁵ Használati tárgyak gyöngy nagyságúra miniatürizált példányaival többször is találkoztam kutatásaim során. Ilyenkor előfordul, hogy ugyanazon funkciójú használati tárgy több különböző formájú változatát is elkészítik gyöngyként pl. 24. és 25. típusok: orsógomb alakú, korong alakú forma, ill. orsógomb alakú, kettősküpos forma: SZILÁGYI 1994, Abb. 1 a–b. Ez a helyzet a 63. és 64. típusú gyöngyöknél is.

A 63. típusú, balta alakú, szekerce forma gyöngy előfordult mind Bolsije Tyiganin, mind Magyarországon a Szabolcs-Petőfi utcai temetőben a 282. (gyermek) sírban. A 64. típusú balta alakú fejsze forma gyöngy viszont csak a Szabolcs-Petőfi utcai temető 121. sírjában volt megtalálható, Bolsije Tyiganin nem. Hasonló témában, bár nem gyöngyökről, hanem balta alakú amulettekről értekeztek 2017-ben Füredi Ágnes és munkatársai.⁶ Fentiek alapján az ebben a cikkben megfogalmazott konklúzióval és annak indoklásával messzemenőig egyetértek. Hozzáfűzöm, hogy véleményem szerint a 425. oldalon az „...ugyanazon (akár kereskedelem útján több helyre eljutó) amulett egyszerű ékszerként vagy mágikus tárgyként megtalálhatta saját, akár önálló jelentését a különböző (jelen esetben skandináv, szláv, balti, finnugor – és magyar?) kulturális közegekben.” idézetben a „magyar” után a kérdőjel elhagyható.

Az így bemutatott 24 gyöngytípus tehát közös a 8. század végére – 10. századra datált Bolsije Tyigani-i és a 10–11. századi magyarországi gyöngyanyagban. Ez egy igen magas arány, és ritkaságszámba azok a gyöngytípusok mennek, melyek nem találhatók meg a magyarországi gyöngyanyagban.

A továbbiakban felsorolom az említett újabb közös gyöngytípusok általam személyesen tanulmányozott magyarországi lelőhelyeit:⁷

62. típus: Újfehértó-Micskepuszta 6. sír (Itsz.: NYJAM 63.621.1)
 63. típus: Szabolcs-Petőfi utca 282. sír (Itsz.: MNM 81.4.7.A)
 65. típus: Karos-Eperjesszög II. 73. sír (az anyagfelvételkor még be nem leltározott)

Deszk „I”. 2. sír (Itsz.: SZMFM 53.21.1)

Deszk-Ambrus 3. sír (Itsz.: SZMFM 53.43.17)

66. típus: Tiszaeszlár-Vörösmarty u. 2. sír (Itsz.: NYJAM 67.577.7)

A 66. gyöngytípus, a bronzhuzalból tekerceselt, azon ritka típusok egyike, melyet a készítési technológiája jobban jellemez a formájánál. A másik ilyen a 39. típus, üvegrudacskából szeletelt.⁸ A 66. gyöngytípus orsó alakú formában a Tiszaeszlár-Vörösmarty utcai temető 2. sírjából került elő, egyértelműen a hajfonatkorongra fűzött gyöngysor részét képezte.⁹

Ez a gyöngytípus anyagának korrodálódása miatt több darabra széteshetett, vagy eleve kisebb-nagyobb darabokra vághatták a bronztekerceseket készítőik. Ez lehetett a helyzet a Püspökladány-Eperjesvölgyi temető 11. század első feléből származó 158. sírjában talált bronzhuzalból tekerceselt gyöngy esetében is, melyeket az ásató, M. Nepper Ibo-lya egy diadém, vagy homlokpánt részeinek tart.¹⁰

Bolsije Tyiganiból a 66. gyöngytípust tíz sírből is ismerem (51, 19, 38, 30, 28, 16, 11, 10, 3, 1.) A legtöbb ilyen gyöngy a 19. sírban fordult elő (mintegy 9 db), melyeket a publikálók a nyakat övező két gyöngysor közül a felsőként rekonstruálták.¹¹

Ezen kívül, mind a magyarországi honfoglalás kori gyöngyanyagban, mind a Bolsije Tyigani temetőben jellemző a kauri csiga, turitella csiga, kisebb állatsontok, állatfogak, ritkábban gyöngyházból készült csüngő nyakláncba fűzése. Ugyanígy felfűztek a gyöngysorba díszített fémtöredéket (pl. granulációval díszített fémgyöngy furatlyuk melletti részét), ill. felfűztek, vagy ruházatra varrtak átfűrt pénzérmét is. Nyakláncba fűzve viseltek még

⁶ FÜREDI ET AL. 2017.

⁷ Én a tipológiai munkáimban csak személyesen kézben fogva megvizsgált, leírt, lerajzolt gyöngyökkel dolgozom. Ez a rendkívül változatos, időben, térben is szerteágazó 10–11/12. századi magyarokhoz köthető gyöngyanyag esetében mintegy 10.000 gyöngy felmérését jelentette munkásságom során. Nem szívesen hivatkozom publikációkból ismert rajzokra, fotókra, mert túl sokszor tapasztaltam, hogy a méret, a szín a forma, a furat iránya igen sokszor pontatlan, nehezen felismerhető, csalóka pl. a 66. típus esetén vö. TOČEK 1968, Taf. IX. 24. ahol nincs méretarányjelzés.

⁸ SZILÁGYI 1994, Abb. 1a–b.

⁹ KATALÓGUS 1996, 185–187. illetve ld. még: CSALLÁNY 1970.

¹⁰ M. NEPPER 2002, 154, 93. kép, 169. tábla.

¹¹ CHALIKOVA–CHALIKOV 1981, Taf. XVI.

1. kép. Hasonló gyöngytípusok a honfoglalás kori hagyatékból és a Bolsije Tyigani és Bolsije Tarhani temetőkből. 1a: A 10–11. századi magyarországi gyöngyök újabb típusai; 1b: A 10–11. századi magyarországi gyöngyök újabb díszítőelemei (Szilágyi K. rajzai); 2: A Bolsije Tyigani-i temető réteges szemes gyöngye (Szilágyi K. rajza); 3: A Bolsije Tarhani-i temető réteges szemes gyöngye (VALIULINA 1996, p. 1. 42); 4: A Bolsije Tarhani-i temető pávaszem gyöngye (VALIULINA 1996, p. 1. 18)

Fig. 1. Bead finds from the 10–11th century Hungarian graves and from the Bolsije Tyigani and Bolsije Tarhani cemeteries. 1a: New types of 10–11th century Hungarian beads; 1b: New types of decoration of 10–11th century Hungarian beads (drawings by Szilágyi, K.); 2: The layered eye beads of the cemetery of Bolshie Tyigani (drawing by Szilágyi, K.); 3: The layered eye bead of the cemetery of Bolshie Tarhani (VALIULINA 1996, p. 1. 42); 4: The bird's-eye pattern bead of the cemetery of Bolshie Tarhani (VALIULINA 1996, p. 1. 18)

esetenként fülesgombot, felfűzésre alkalmassá tett övveretet is.

Ismert félhold alakú, gyöngy méretű csüngő üvegből Bolsije Tyiganin, bár sokkal kisebb és keskenyebb alakú, mint a nálunk ismert fém lunulák.

A csiszolt kögyöngyök közül Bolsije Tyiganin is előfordult díszített, gömb alakú karneolgyöngy (nálunk pl. Halimba-Cseresen), csak ott valamilyen írásos technikával palmetta díszítettek rá a gyöngyre.¹²

Érdekességgéppen megjegyezném, hogy a Bolsije Tyigani-i 29. sírban olyan nagyméretű (1,6 cm magas), kúp alakú átlátszatlan üvegyöngyöt találtam, mint amely a Szeged-felsőpusztai szarmataként nyilvántartott anyagban is megvan. Ezt az anyagot részletesen nem mértem fel, tanulmányozása az újabb gyöngy kutatás feladata lesz.

Végeredményként leszögezhető, hogy a fenti 24 gyöngytípust, valamint a fent említett díszeket, viselték mind a 10–11. századi Magyarországon, mind a 8. század végétől a 10. századig keltezhető Bolsije Tyiganiban. A pontosabb időmeghatározáshoz részletes temetőelemzések, megoszlási vizsgálatokra lenne szükség.¹³

Azok a gyöngyök, melyek megvannak Bolsije Tyiganiban, de nem fordulnak elő a magyarországi honfoglalás kori anyagban, szinte kizárólag millefiori, illetve mozaikgyöngyök, valamint néhány csiszolt kögyöngy, és egy-két fémgyöngy.

Ezen gyöngykategóriáknak a részletes kidolgozása, típusokba rendezése a jövő gyöngy kutató generáció feladata lesz, de máris figyelmükbe ajánlok

két gyöngyfajtát: a pávaszemes millefiorit,¹⁴ valamint a réteges szemes mozaikgyöngyöket¹⁵ melyekkel érdemes a kutatást elkezdni.

Mindkét gyöngyfajtánál a nemzetközileg (mind az orosz, mind a nyugati kutatásban) bevált terminológiát használtam magyarra fordítva, és ezeket a típusalkotáskor is javasolom megtartani, mert kifejezőek, és az egységes megnevezés nagyon megkönnyíti a gyöngyökkel való munkát (hivatkozások, képaláírások stb.).

A réteges szemes mozaikgyöngyök egyik típusa¹⁶ előkerült a Bolsije Tyigani-i temető késői fáziának¹⁷ egyik sírjából (2 db). Ezeket a példányokat az 1990-es kazanyi tanulmányutamon személyesen fel tudtam venni az adatbázisomba. Saját rajzom szerint (*I. kép 2*) enyhén lapított gömb alakúak, sötétkék alapon a 10 réteges szem duplán kontúrozott, a kontúrvonalak okkersárgák. A gyöngyök furatlyuka a lapított gömb lapos felén függőlegesen halad át.¹⁸

Ugyanezt a fajta gyöngyöt nem, de egy Bolsije Tarhaniból származó gyöngy¹⁹ (*I. kép 3*) párhuzamát megtaláltam más színvariációban Magyarországon, a 11. század eleji Sárrétudvari-hízóföldi temető 63. sírjában.²⁰

Ugyanígy van magyarországi párhuzama a szintén Bolsije Tarhaniból származó²¹ pávaszemes millefiori gyöngynek (*I. kép 4*) a Karos-Eperjesszögi II. temető 56. sírjából.²² Fel kell, hogy hívjam a figyelmet arra, hogy ebben a Karos II. 56. sírban volt egy pár nyevolinói típusú ötkarikás hajfonatdísz is.

¹² Vö. SZILÁGYI 1994, Abb. 1a–b. 41, 42. típus.

¹³ Példának ld. SZILÁGYI 1994.

¹⁴ Pl. VALIULINA 1996, рис. 1. 18.

¹⁵ Pl. VALIULINA 1996, рис. 1. 45, 48.

¹⁶ VALIULINA 1996, рис. 1. 48.

¹⁷ Erről ld. HALIKOV 1984.

¹⁸ Mindez VALIULINA 1996, рис. 1. 48.-en nem így van feltüntetve. Ismét bebizonyosodott a személyes anyagfelvétel, az autopszia jelentősége.

¹⁹ VALIULINA 1996, рис. 1. 45.

²⁰ Ld. M. NEPPER 2002, 307, 241. tábla. Köszönettel tarozom M. Nepper Ibolyának, hogy megnézhettem az akkor még publikálatlan Sárrétudvari-hízóföldi, valamint Püspökladány-eperjesszögi temetők gyöngyanyagát.

²¹ VALIULINA 1996, рис. 1. 18.

²² RÉVÉSZ 1996. A Karosi temetők leletanyagának leírásakor, a gyöngyleletek bemutatásánál nem említi ezt az igen fontos, színben és formában is (orsó alakú) a Bolsije Tarhani-i darabbal szinte teljesen azonos gyöngyöt, csak az 56. sír leírásánál szerepel, mint „1 db zöld sávozású pávaszemes gyöngy”: RÉVÉSZ 1996, 88, valamint a 94. táblán szerepel a rajza. Meg kell jegyezni, hogy sajnos a 94. táblán sincs az apróbb tárgyaknál méretarány feltüntetve, bár másutt (sírok, kardok, kengyelek, edények...stb.) mindenhol fel van. Ebből talán következtetni lehet arra, hogy csak ott nem tették ki a léptéket, ahol amúgy is egy az egyben van megrajzolva a rajz, mégis, fontos lenne itt is, a bizonyosság kedvéért feltüntetni a méretarányt. Ezért külön hangsúlyozom, hogy személyesen mértem fel a Karosi II. temető gyöngyanyagát, már publikálása után.

Ez véleményem szerint egyértelművé teszi, hogy mind a volgai bolgár, mind a magyar etnikum használta a fenti típusú gyöngyöt, de a Kárpát-medencébe a honfoglaló magyarokkal jött be.

A réteges szemes mozaikgyöngyök, és a millefiori gyöngyöknek a szaltovói kultúrával, és a kaukázusi kereskedelmi utakon való terjedésével kapcsolatban nagyon fontos információkat közöl V. B. Kovalevszkaja, valamint Sz. I. Valiulina.²³

Végezetül, kitekintésként meg kell jegyezni, hogy a teljes Kárpát-medence 10–11. századi gyöngyanyagának felmérése, és tipologizálása, bizonyára még több hasonló gyöngytypust fog eredményezni *Magna Hungaria* hasonló korú temetőinek gyöngyanyagával. Ehhez azonban további munkára, és a gyöngy kutatásra vállalkozó újabb szakemberekre lesz szükség.

IRODALOM

- CHALIKOVA–CHALIKOV 1981: Chalikova, E. A. – Chalikov, A. H.: *Altungarn an der Kama und im Ural (Das Gräberfeld von Bolschije Tigani)*. Régészeti Füzetek Ser. II. No. 21. Budapest 1981.
- CSALLÁNY 1970: Csallány, D.: Weiblicher Haarflechteschmuck und Stiefelbeschläge aus der ungarischen Landnahmezeit im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 22 (1970) 261–299.
- FÜREDI ET AL. 2017: Füredi Á. – Király Á. – Pópitay D. – Rosta Sz. – Türk A. – Zágórhidi Czigány B.: Balta alakú amulettek a Kárpát-medence 11–12. századi hagyatékában. Régészeti megfigyelések a miniatürizált tárgyakról, valamint a kora Árpád-kori Rusz–magyar kapcsolatok kérdéséről. (Axe-shaped amulets among the 11th- and 12th-century finds in the Carpathian Basin. Archaeological observations on miniature objects and on the issue of early Árpád-era Rus–Hungarian relations). In: *Hadak Útján XXIV. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6.* 2. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 3.2. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok 3.2. Főszerk.: Türk A. Budapest–Esztergom 2017, 413–463.
- HALIKOV 1984: Халиков, А. Х.: Новые исследования Больше-Тиганского могильника (о судьбе венгров, оставшихся на древней Родине). In: *Проблемы археологии степей Евразии*. Ред.: Мартынов, А. И. Кемерово 1984, 122–133.
- KATALÓGUS 1996: „Őseinket felhozád ...” *A honfoglaló magyarság*. Kiállítási katalógus. Szerk.: Fodor I. Budapest 1996.
- KOVALEVSZKAJA 2000: Ковалевская, В. Б.: *Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии*. Москва 2000.
- M. NEPPER 2002: M. Nepper, I.: *Hajdú-Bihar megye 10-11. századi sírleletei* 1–2. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 3. Debrecen–Budapest 2002.
- RÉVÉSZ 1996: Révész, L.: *A Karosi honfoglaláskori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 1. Miskolc 1996.
- SZILÁGYI 1994: Szilágyi, K.: Perlentypen aus dem X-XII. Jahrhundert in Ungarn und ihre archäologische Bedeutung. *Památky Archeologické* 85:2 (1994) 75–110.
- SZILÁGYI 1995: Szilágyi, K.: The Beads of Tenth to Twelfth-Century Hungary. *BEADS. Journal of the Society of Bead Researchers* 7 (1995) 65–97.
- SZILÁGYI–NAGY–BALOGH–G. SÓLYMOS 1995: Szilágyi, K. – Nagy-Balogh, J. – Sólmos, K.: Similar Beads of Type 60 from Ninth Century Magna Hungaria and Tenth Century Hungary. In: *Glass Beads. Cultural History, Technology, Experiment and Analology. Proceedings of the Nordic Glass bead seminar 16-*

²³ KOVALEVSZKAJA 2000; VALIULINA 2000.

18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre at Lejre, Denmark. Studies in Technology and Culture 2. Ed.: Rasmussen, M. – Hansen, U. L. – Näsman, U. Lejre 1995, 83–87.
- Тоčíк 1968: Тоčíк, А.: *Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowakei*. Archaeologica Slovaca Catalogi 3. Nitra 1968.
- VALIULINA 1996: Валиулина, С. И.: Химико-технологическая характеристика стеклянных бус Больше-Тарханского и Больше-Тиганского могильников. In: *Культура евразийских степей второй половины I-го тысячелетия н.э.* Отв. ред.: Сташенков, Д. А. Самара 1996, 134–147.
- VALIULINA 2000: Валиулина, С. И.: Стекланные бусы как источник по международным связям волжских булгар в VIII – начале XIII. вв. In: *Славяне, финно-угры, скандинавы, волжские булгары. Доклады Международного научного симпозиума по вопросам археологии и истории 11–14 мая 1999 г. Пушкинские Горы*. Ред.: Кирпичников, А. Н. – Носов, Е. Н. – Сакса, А. И. Санкт-Петербург 2000, 51–64.

SIMILAR BEAD-TYPES IN THE CEMETERY OF BOLSHIJE TIGANI AND IN THE 10–11TH CENTURY BEAD MATERIAL OF HUNGARY

KATALIN SZILÁGYI

The paper reveals the high degree of similarity between the bead material of the late 8th–10th century cemetery of Bolshije Tigani (Tatarstan, Russian Federation) and the bead material of the cemeteries of the Hungarian Conquest Period and Early Árpáadian age. 24 similar bead-types have been found, and 5 new types were constructed, and their places of occurrence in Hungary have been identified too. The typological work is based on the former investigations of the author, comprehending some 10.000 pieces of beads studied personally by autopsy. We have dealt with the problematic of the axe-shaped beads too - one of the parallel bead types being the axe-shaped bead of hatchet form. As for the new tasks of bead-research we have pointed out some millefiori and mosaic beads worth for further investigation from the point of view of similarity in the two regions.

29th Conference of Young Scholars
on the Migration Period

Budapest, November 15–16, 2019

